

10. Палеоуфология, НЛО прошлого [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tainy.net/40-paleoufologiya-nlo-proshlogo.html>.
11. Парцифаль / пер. со средневерхненемецкого Л. Гинзбурга // Средневековый роман и повесть. – М. : Художественная литература, 1974. – С. 261–578.
12. Симонов В. А. Внеземной след в истории человечества [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.smoliy.ru/lib/000/003/00000363/Shpagin_I_letayuschie_tarelki6.htm.
13. Факты появления НЛО в Средние века. Изображения НЛО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sekretmira.ru/2012/12/10/fakty-poyavleniya-nlo-v-srednie-veka-izobrazheniya-nlo>.
Отримано 20.01.2014

Summary

Mozgovyi Ivan. “Interstar wanderers” on the celestial panorama of Middle Ages.

Reports of numerous medieval documents (chronicles, biographies, etc.) mostly of a religious nature, with available evidence that can be interpreted as data about space aliens and contacts of different civilizations are analyzed.

Keywords: paleocontact, UFOs, unidentified flying object, myths, flying, aliens, creature inhabited worlds.

УДК 271.2:94(47)

Юрій ОСАДЧИЙ

ПРО ПРАВОМІРНІСТЬ АНАФЕМИ ГЕТЬМАНУ ІВАНУ МАЗЕПІ

У статті розглядаються деякі аспекти канонічності анафемі Івану Мазепі, яка була оголошена йому Російською православною церквою в листопаді 1708 року. Автор аналізує погляди на дану проблему як противників анафемі, так і прихильників її збереження.

Ключові слова: анафема, Мазепа, Петро I, православна церква, духовенство, політичні мотиви, церковні канони.

Постановка проблеми. Фігура Івана Мазепи – одна з найбільш спірних, загадкових і неоднозначних в історії України. Діапазон суджень про нього надзвичайно широкий: від захоплення до повного неприйняття. Він один з шанованих і клятих людей своєї епохи. Вже більше трьох століть навколо особистості Мазепи відбуваються палкі суперечки, ламаються списи, зіштовхуються діаметрально протилежні позиції і думки. Хоча різність поглядів в людському суспільстві – явище звичайне, а життя Мазепи дає чимало підстав для полеміки та дискусій. Серед різних аспектів життя і діяльності Мазепи винятково гострою в останні роки стала проблема, пов'язана з накладанням анафемі на гетьмана у свій час.

Аналіз актуальних досліджень. У першому спеціальному дослідженні про Мазепу, автором якого став М. І. Костомаров [9] (його монографія “Мазепа” вперше була опублікована в журналі “Русская мысль” у 1882–1884 роки), анафема гетьману згадувалася як історичний факт без будь-якого аналізу на предмет її відповідності церковним канонам. Першим на політичний характер анафеми, що на думку автора суперечило церковним правилам, вказав історик української діаспори О. П. Оглоблін, книга якого “Гетьман Іван Мазепа та його доба” вийшла у світ у 1960 році в Нью-Йорку й довгий час була невідома українському читачеві [12]. Але і він не вдався в детальний розгляд зазначеного протиріччя. Такий же підхід притаманий і для праць сучасних українських істориків О. О. Ковалевської [7], С. О. Павленко [13], П. Р. Чухліба [17] та інших. У подібному ключі про анафему Мазепі пише й російська дослідниця його життєвого шляху Т. Г. Таїрова-Яковлева [15]. Останнім часом полеміка навколо анафеми Мазепи надзвичайно загострилася, активну участь у ній стали брати служителі церкви. На відміну від істориків сучасні богослови В. Анісімов [2; 3], А. Глущенко [5; 6], А. Новіков [10; 11] аналізують різні аспекти анафеми гетьману значно детальніше й скрупульозніше.

Метою статті є розгляд основних аргументів прихильників та противників скасування анафеми Мазепі.

Виклад основного матеріалу. Після переходу на бік Карла XII анафема на Мазепу була проголошена 10 листопада 1708 року в Свято-Троїцькому храмі міста Глухова в присутності Петра I, царських сановників, новообраного гетьмана Івана Скоропадського та представників української козацької старшини і церковної ієрархії. У Глухові до “вічного прокляття” Мазепу піддали: митрополит Київський, Галицький і Малої Русі Іоасаф (Кроковський), Чернігівський архієпископ Іоанн Максимович і Переяславський єпископ Захарій Корнилович. Крім того, українські архієреї виступили з пастирським посланням до народу, в якому сповіщали про церковне прокляття Мазепи, закликали підкорятися новому гетьману Скоропадському і погрожували відлученням від церкви всіх, хто надасть співчуття “лиходієві і клятвопреступнику” або перейде на бік ворога [4, с. 109].

Одночасно з глухівської церемонією анафема Мазепі прозвучала і в московському Свято-Успенському соборі. Тут місцеблюститель Московського Патріаршого престолу митрополит Рязанський і Муромський Стефан (Яворський), зробивши, у зв’язку з обранням в гетьмани Скоропадського, подячний молебень, звернувся до архієреїв: “Мы, собранные во имя Господа Бога Иисуса Христа, и имеющие подобно святым апостолам, от самого Бога власть вязати и решить, аще кого свяжем на земли, связан будет и на небеси, возгласим: изменник Мазепа, за

клятвопреступление и за измену великому государю, буди анафема!”. Тричі це прокляття повторили архієреї: “Анафема, анафема, анафема, буди проклят” [4, с. 109–110].

Прихильники скасування анафем вважають, що зрада Мазепи Петру I носила не релігійний, а політичний характер. Виходячи з цього, вони заявляють, що оцінку вчинку гетьмана повинна була давати не церква, а політики. Анафема ж Мазепі, яка стала політичною розправою над ним, є абсолютно безпрецедентною [5].

Взагалі виголошення церковних анафем з політичних мотивів й справді – акт вельми сумнівний. Адже в такому разі можна дійти до абсурду і почати оголошувати анафемі і опозиції, і дисидентам, і навіть ворожим державам. До того ж в історії Росії були випадки, коли під час війн присягу царям порушували не тільки прості солдати (адже існувало ж серед них таке явище, як дезертирство), але і вищі чини, які переходили на бік супротивника. Чимало вельмож брало участь у дворцових переворотках. Але церква не винесла цим “клятвопорушникам” анафему. До речі, досить чітка, а по суті пряма паралель простежується в діях князя Андрія Курбського, який жив в епоху Івана Грозного, і гетьмана Мазепи: обидва входили в найближче оточення монархів; обидва порушили клятву царям; обоє перейшли на бік супротивників своїх колишніх покровителів; обидва воювали проти російських військ. Однак за одні і ті ж “тріхи” церква оголосила анафему Мазепі, а Курбському – ні.

У свою чергу опоненти прихильників скасування анафем вважають, що у випадку з Мазепою було не порушення норм канонічного права, а наслідування давньої традиції, оскільки анафемі за державну зраду проголошувалися і раніше. Зокрема, у 1026 році у Візантії при безпосередній участі імператора Костянтина VIII оголошувалася анафема організаторам і учасникам заколоту, який стався в місті Невпакте [11]. Ще до Мазепи Російська (офіційно – “Руська”) православна церква піддавала анафемі самозванця Лжедмитрія (Гришку Отреп’єва) і Степана Разіна. При цьому церква виходила з того, що їх анафематствование було не політичним актом, а моральною оцінкою зради. Адже цар – помазанник Божий і порушення йому клятви вже не стільки політичний, скільки духовний, церковно – канонічний злочин [7].

Супротивники анафем вказують на те, що вона була оголошена Мазепі на вимогу світської влади, а саме, за наказом Петра I, що знову – таки заборонено церковними канонами [6]. До того часу цар практично прибрав в свої руки управління Російською церквою. Після того, як у 1700 році помер патріарх Московський і всієї Русі Адріан, Петро I заборонив обрання нового, призначивши місцеблюстителем та управителем патріаршого престолу українця Стефана (Яворського), який

до цього був митрополитом Рязанським і Муромським. Стефан цілком знаходився під владою государя і не мав ніякого авторитету [5]. Незабаром послідував ряд указів, які скоротили самостійність духовенства в державі, його незалежність від світської влади. Російська православна церква стала слухняним знаряддям у руках царя і у вирішенні ним політичних питань. Оголошена нею за указом Петра I анафема Мазепи протягом півтора століть щорічно звучала у всіх церквах Російської імперії у день Торжества Православ'я, яке відбувається в перший тиждень (неділя) Великого посту. Воно було встановлене в Греції в IX столітті, в пам'ять остаточної перемоги над ворогами православ'я – іконоборцями. У Росії чин Православ'я був введений в XIV столітті [11].

Однак прибічники збереження анафемі Мазепі вважають, що в той час архієреї Російської православної церкви просто не могли вчинити інакше. Вони прекрасно розуміли, яку небезпеку, в умовах навали шведів-протестантів, несе зрада Мазепи для православної церкви, і для Росії, як незалежної православної держави. Гетьман здійснив жахливий злочин і перед українським народом, закликавши шведів-єретиків окупувати православну Україну [3].

На думку тих, хто ратує за скасування анафемі, сумнівність її канонічного статусу визначається ще й тим, що вона була оголошена двома окремими групами архієреїв Російської церкви (в Глухові та Москві) під час богослужіння, без попереднього схвалення цього рішення Архієрейським собором – вищого органу ієрархічного управління Російської православної церкви. У православ'ї ж церковна анафема являє собою соборно проголошуване відлучення будь-якої особи від церкви [6].

У відповідь на це захисники правомочності анафемі Мазепі вказують на її одностайне визнання усіма російськими архієреями, що порівнювалося до офіційного соборного рішення. До того ж при оголошенні анафемі Мазепі у Свято-Успенському соборі в Москві, поряд з місцеблюстителем Московського патріаршого престолу митрополитом Стефаном, було присутнє все вище духовенство Російської православної церкви [11]. Заперечень не було. Ніякого жалю з приводу накладання анафемі Мазепі церковні ієрархи не висловлювали і в наступні роки.

Прихильники скасування анафемі звертають увагу на те, що вона була винесена Мазепі дуже швидко, практично одразу після його переходу на бік Карла XII [5]. Однак церква зобов'язана не тільки викривати грішників, але і, проявляючи милосердя і терпіння, закликати їх до покаяння. Тому накладення анафемі можливо лише після неодноразових марних спроб викликати каяття у вчиненні злочину, а, отже, на

його порятунком. У випадку ж з Мазепою нічого цього не було зроблено, що ясно демонструє політичне, а не канонічне підґрунтя накладеної на нього анафеми [6].

Поспішність у винесенні анафеми Мазепи, опонуюча сторона пояснює тим, що в той час православні архієреї чудово усвідомлювали, чим може загрожувати їй затягування. Насамперед, проголосивши за клятвoporушення анафему колишньому гетьману, церква, охолодила голови нових Мазеп. Крім того, архієреї не могли не віддавати собі звіт про те, яких утисків зазнала б православна церква і в Україні, і в Росії у разі перемоги шведів, спільником яких став Мазепа [10; 11].

Церква дійсно не зверталася до Мазепи з проханням до покаяння. Більш того, на наш погляд, видається абсолютно неймовірним офіційний виклик Мазепи на церковний суд, який до того ж перебував під особистим контролем царя. Та й сам Мазепа розумів, що в тих умовах принесення покаяння перед ієрархами Російської православної церкви для нього було рівносильним добровільній здачі Петру I з подальшими знущаннями і тортурами.

Супротивники анафеми Мазепи вважають, що вона суперечила канонам православної церкви, які в свій час були складені видатним богословом, кесарійським архієпископом св. Васи́лієм Великим (330–379). Ці канони передбачали винесення анафем тільки за великі догматичні або дисциплінарні злочини. Тому персональна анафема у стародавній церкві застосовувалася в основному до ересіархів, які свідомо відхилялися від догматів віри, і розкольників [6]. Мазепа не потрапляв до цих категорій. Гетьман не перейшов з однієї релігійної віри в іншу, не ухилився ні в католицизм, ні в протестантизм. У його діях взагалі не виявляється ніякої релігійної складової. Це був лише перехід на бік політичного союзника в особі шведського короля. Мазепа не був ні непримиренним еретиком, ні непримиренним розкольником [5].

З вищенаведеними аргументами важко не погодитися. Адже в ході тієї ж самої Північної війни Петро I вступав у союзи проти Швеції і з Саксонією, і Данією, де теж переважали лютеранські громади. У свій час і князі Київської Русі часто брали собі в союзники іновірців, не кажучи вже про гетьманів України домазепинського періоду. Пізніше і російські імператори укладали політичні союзи з державами, народи яких сповідували іншу віру.

Як вважають супротивники анафеми гетьману, за клятвoporушення, вчинене ним, за церковними канонами покладалася не анафема, а відлучення на певний термін від причастя [6]. Вони також стверджують, що синод Російської православної церкви і сам визнав неправочинність анафеми Мазепи, вилучивши пізніше його ім'я зі списку анафематствования [5].

Прихильники збереження анафеми пояснюють, що з чину православія, через втрату актуальності, постійно зникали анафематствування тим чи іншим особам. Так, суттєве скорочення імен, а їх було близько 2 тисяч, відбулося в 1801 році. Стали перераховуватися тільки єресі, без нагадування імен єретиків. Але імена Отреп'єва і Мазепи були збережені. Вони зникли лише в 1869 році [6; 11]. Отже, церковної реабілітації ні самозванця Отреп'єва, ні гетьмана Мазепи не було. Більш того, в даний час в Російській православній церкві за ініціативи правлячих архієреїв мають місце випадки відродження анафематствування Мазепи. Так, наприклад, з 2008 року це стала робити Тернопільська єпархія Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП). 8 березня 2009 року в день Торжества Православія проголошувалася анафема Мазепі і архієпископом Дубосарським і Тираспольським Російської православної церкви (РПЦ) Юстиніаном (Овчинниковим) [11].

Шанувальники гетьмана вважають відвертою непорядністю проклинати у церковних храмах Мазепу, який був відомий величезними пожертвами на користь православної церкви [6]. На його гроші було споруджено 26 соборів, церков і дзвіниць. Тільки в Києві завдяки пожертвуванням гетьмана вдалося спорудити і капітально реставрувати 12 церков. Це Миколаївська церква на Печерську, Троїцька і головна церква Лаври, Братська церква на Подолі та інші. У 1690–1696 роки було реставровано храм Святої Софії, який з кінця XVI століття стояв без даху і руйнувався. Храми та церкви, до яких доклав руку Мазепа, є в Переяславі, Глухові, Чернігові, Батурині, поблизу Лубен та інших місцях. Зусиллями і коштами славного гетьмана будувалися храми і за межами України [16].

Однак, як вважають прибічники збереження анафеми, щедра церковна благодійність Мазепи не повинна бути індульгенцією, що звільняє його від відповідальності за вчинені “злочини”. Адже в такому разі можна вчинити і заупокійну службу по Адольфу Гітлеру, так як на гроші, виділені його урядом, у Німеччині в 1936–1938 роки були капітально відремонтовані 19 православних храмів, а в Берліні для Російської церкви споруджено новий кафедральний собор Воскресіння Христового [11].

Іноді в якості аргументу на користь правомірності анафеми Мазепі висувається обвинувачення гетьмана в тому, що він, закликавши в Україну шведів, разом з ними несе відповідальність за грабіж православних селян і міщан, знищення містечок і сіл, поплюження православних храмів [11]. Однак жодних відомостей про особисту участь в цьому Мазепи немає [5]. Та й не можна називати Мазепу “поплюжетелем” православних святинь тільки за те, що шведи розміщували своїх коней

в українських храмах і якщо під час штурму шведами того чи іншого населеного пункту разом з житловими будинками горіли і церкви. Гетьман на те наказу не давав. У цьому зв'язку цілком справедливим виглядає питання: чому тоді російські архіереї не проголосили анафему Меншикову? Адже в ході штурму його військами восени 1708 року Батурина були знищені всі церкви, які знаходилися на території міста [6]. У 1702 році Російська православна церква навіть канонізувала Андрій Боголюбського, який, взявши в 1169 році штурмом Київ, розорив місцеві церкви і монастирі.

Бездоказовими виглядають звинувачення Мазепи в тому, що він, у разі перемоги Карла XII, мав намір, як проголошувалося у маніфесті Петра I від 27 жовтня 1708 року, “малороссийские церкви и монастыри в унию отдать” [5]. До речі, у перших анафемах, що прозвучали в листопаді 1708 року в Глухові та Москві, нарікання до Мазепи про його бажання ввести в Україні уніатство відсутні, так як вони були абсолютно неймовірні. Немає їх і в пізньому “повному” тексті анафемі, складеному митрополитом Київським Іоасафом (Кроківським) вже після смерті гетьмана [4, с. 110].

Можна, звичайно, припустити, що якби розрахунки Мазепи на звільнення України від Росії здійснилися, то він став би добиватися і відділення Української православної церкви від великоросійської. У такому разі Мазепу можна було б звинуватити у церковному розколі. Однак анафема, як відомо, накладається тільки за вчинений гріх, а не за гіпотетичний намір вчинити його. До того ж Мазепа сам просто би не зміг здійснити відділення української церкви від російської, так як вирішення цього питання знаходиться в компетенції церковних, а не цивільних осіб.

Серед шанувальників Мазепи існує думка, що зняття анафем з нього відбулося в 1918 році. При цьому вони посилаються на книгу архієпископа Никона Рклицького “Митрополит Антоній (Храповицький) та його час”, яка опублікована за кордоном в 1957 році. У ній повідомляється, що в 1918 році українські священники – прихильники Гетьманської держави Павла Скоропадського, попросили Антонія Храповицького (30 травня 1918 року він був обраний митрополитом Київським і Галицьким) відслужити поминальну службу по Мазепі на Софійській площі з нагоди чергової річниці Полтавської битви. День Полтавської битви – 27 червня вони вважали днем національного трауру. Митрополит Антоній, у свою чергу, надіслав всеросійському патріарху Тихону телеграму з проханням зняти з Мазепи анафему, без чого не можна було здійснювати поминальне богослужіння. У своїй відповіді Тихон, пославшись на постанову Помісного собору російської

Православної церкви 1917–1918 років, який засудив практику накладення анафеми за політичними мотивами, повідомив, що вона, таким чином, знята з Мазепи. Після чого, як стверджує Никон Рклицький, з благословення владики Антонія на Софійській площі вікарним єпископом Черкаським Назарієм була відслужена публічна панахида за упокій душі Мазепи [6].

Відомо, що в лютому 2008 року президент України Ющенко попросив патріарха Московського і всієї Русі Алексія II внести ясність у події 50-річної давнини. Пізніше секретар відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату повідомив, що в 1918 році прохання про зняття анафеми з Мазепи дійсно надходило на ім'я Тихона. Останній повідомив про це єпископів, які з'їхалися тоді до Москви на Помісний собор Російської православної церкви. Але зняття анафеми не відбулося [1].

Ряд фахівців з питань історії церкви вважають, що випадок із панахидою Мазепи на Софійській площі, свідчить лише про перевищення своїх повноважень єпископом Назарієм. Та й уся ця інформація страждає туманністю. Справа в тому, що київський історик А. В. Стародуб зробив огляд резолюцій митрополита Антонія (Храповицького), зафіксованих у “Журналі вхідної та вихідної кореспонденції по Київській єпархії за 1918 рік” й відомостей про прохання проведення панахиди Мазепі в ньому не виявив [14].

Відзначимо також, що в 1920 році митрополит Антоній емігрував з Росії та аж до самої своєї смерті очолював Російську православну церкву за кордоном (РПЦЗ). Якщо б анафема на Мазепу була б знята, то митрополит міг би хоч раз відправити панахиду по колишньому гетьманові. Але таких відомостей, причому за всю історію РПЦЗ, немає [14]. У листопаді 2007 року священний Синод Української православної церкви повідомив, що немає жодного офіційного документа, який свідчив би про зняття анафеми з Мазепи з часу її накладання.

Однак, як вважають прихильники скасування анафеми Мазепі, з набуттям державної незалежності церковне життя в Україні змінилося. На проведеному в червні 1992 року Всеукраїнському православному соборі, у результаті об'єднання Української православної церкви з Українською автокефальною православною церквою, була утворена єдина Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП). Собор своїм рішенням скасував також приєднання Київської митрополії до Московського патріархату, яке відбулося в 1686 році. Тим самим УПЦ КП показала, що вона не має ніякого відношення до рішень Російської православної церкви, в тому числі й до анафеми Мазепі. Обраний у 1995 році Предстоятелем УПЦ КП Філарет (Михайло Денисенко),

наділений титулом “Патріарх Київський і всієї Русі-України”, визнав Мазепу видатним державно-політичним діячем, а оголошену йому анафему незаконною та недійсною [7; 8].

Крім УПЦ КП, анафему Мазепі не визнають і інші церкви. Так, 6 липня 1959 року Собор єпископів Української греко-православної церкви Канади (вона об'єднує переважно канадців українського походження), що відбувся в місті Едмонтоні, оголосив акт анафематствування Мазепи Російською православною церквою “брутально політичним”, а тому і “неканонічним” і на цієї підставі постановив вважати анафему гетьману “недійсною та неіснуючою”. Собор також проголосив Мазепу “одним з найбільших церковно-державних мужів”, за якого дозволяв здійснювати заупокійні поминання, “як вірного й благочестивого сина Української православної церкви”. За упокій душі Мазепи служить молебні і неканонічна Українська автокефальна православна церква. Не визнає анафему Мазепі і продовжує служити панахиди за нього і греко-католицька церква [7]. Останнім часом щороку 20 березня в день народження Мазепи урочисті молебні в його честь відбуваються у всіх церквах і монастирях УПЦ КП.

Очолювана Філаретом церква проявляє особливу наполегливість у скасуванні неканонічної анафемі Мазепі. Але, як вважають противники скасування анафемі, відверту парадоксальність цим вимогам додає те, що про неканонічне відлучення гетьмана від церкви заявляє УПЦ КП, яка сама не визнана в православному світі, оскільки в свій час була, мовляв, заснована з грубими порушеннями церковних канонів. Крім того, в 1997 році архієрейський Собор Російської православної церкви видав “Акт про відлучення від церкви монаха Філарета (Денисенка)”, мотивуючи своє рішення його розкольницькою діяльністю. На думку антифіларетівців, церковна реабілітація Мазепи призведе до визнання церквою помилок у прийнятті своїх рішень, у тому числі і анафемі Філарету за церковний розкол [11]. Більш того, як стверджують супротивники зняття анафемі з Мазепи, це створить не тільки небезпечний прецедент ревізії догматів і канонів Вселенської Церкви, але і стане кроком до канонізації клятвopушення і зради, тобто, почавши з Мазепи, можна дійти і до церковної реабілітації Іуди [10; 11].

У свою чергу, прихильники скасування анафемі вважають, що рано чи пізно церковне визнання Мазепи відбудеться. Продовжуючи наполягати на тому, що гетьман був відлучений від церкви без строгих канонічних мотивів і підстав, їм вдалося добитися винесення питання про анафему Мазепи на обговорення священного Синоду УПЦ МП, засідання якої відбулося 14 листопада 2007 року. Синод створив спеціальну комісію, якій доручив спільно з Київською духовною академією УПЦ МП “вивчити питання щодо канонічних та історичних обставин

відлучення Мазепи від церкви і фактів вчинення з благословення церковної влади заупокійних богослужінь по ньому”. 30 квітня 2009 року голова відділу зовнішніх церковних зв’язків УПЦ МП архімандрит Кирило (Говоркун) заявив, що комісія буде готова прийняти рішення з питання про анафему Мазепі тільки тоді, коли вщухнуть політичні пристрасті навколо його імені [10; 11].

Як вважають служителі церкви, посмертне скасування анафемі тій або іншій особі теоретично можливо. Але повноважний на це церковний орган може зняти її тільки при наступних умовах: якщо буде переконливо доведено, що церковне прокляття на померлого християнина було накладено без канонічних підстав або під тиском світської влади. Тим не менш, в будь-якому разі рішення має приймати церква. Однак, згідно з церковними канонами, знімати анафему з Мазепи може тільки та церква, яка її наклала, тобто Собор єдиної Російської православної церкви [6].

Висновки. Отже, аргументів “за” і “проти” правомірності анафемі Мазепи достатньо. Неоднозначність існуючих нині оцінок і тлумачень анафемі пояснюється багатьма суперечливими обставинами того часу, коли вона виносилася. Тоді вчинки всіх головних дійових осіб послідовністю і особливою порядністю не відрізнялися. Але до сьогоднішнього дня незаперечним фактом залишається те, що проголошена понад 300 років тому анафема Мазепі продовжує діяти, так як офіційної постанови православної церкви про її зняття немає, і вона має політичний зміст.

Література

1. Анафема гетману Мазепе таки не была отменена [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.otechestvo.org.ua/main/200711/635.htm>.
2. Анисимов Василий. Аргументы в пользу снятия анафемы с гетмана Мазепы – лишь политические [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rusk.ru/st.php?idar=173938>.
3. Анисимов Василий. Мазепа – это преданный анафеме клятвопреступник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rusk.ru/st.php?idar=173938>.
4. Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России. – Часть третья. От избрания Мазепы до уничтожения Гетманства. – М. : Тип. Семена Селивановского, 1830. – 335 с.
5. Глущенко Андрей. Богословие канонів, а не “Богословие Мазепы” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rus.ru/ruvr.ru/2011/04/11/48756102/>.
6. Глущенко Андрей. Существуют ли канонические основания для анафемы Ивану Мазепе? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rus.ru/ruvr.ru/2011/04/11/48756102/>.
7. Ковалевська О. О. Зняття анафемі з Мазепи: історія питання та сутність реалій // Історія та правознавство. – 2008. – № 11. – С. 4–6.
8. Ковалевська Ольга. Півість про правду і кривду: з історії накладення церковної анафемі на гетьмана Івана Мазепу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mazepa.name/history/anafema.html>.

9. Костомаров Н. И. Мазепа. – М. : Республика, 1992. – 335 с.
10. Новиков Андрей. “Мазепинское” богословие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.otechestvo.org.ua/main/20095/1517.htm>.
11. Новиков Андрей. Почему не может быть снята анафема с Ивана Мазепы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mgarsky-monastery.org/kolokol.php?id=927>.
12. Оглоблін Олександр. Гетьман Іван Мазепа та його доба. – Нью-Йорк ; Київ ; Львів ; Париж ; Торонто, 2001. – 446 с.
13. Павленко С. Іван Мазепа. – К. : Альтернатива, 2003. – 415 с.
14. Стародуб А. Анафема гетьману Мазепе: факти відомі і невідомі // Зеркало недели. – 2003. – 23 августа.
15. Таирова-Яковлева Т. Г. Мазепа. – М. : Молодая гвардия, 2007. – 345 с.
16. Церковная политика гетмана Мазепы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
17. Чухліб Т. Шлях до Полтави: Україна і Росія за доби гетьмана Мазепи. – К. : Наш час, 2008. – 274 с.
Отримано 20.01.2014

Summary

Osadchy Yuri. On the legality of the anathema of Hetman Ivan Mazepa.

The article considers some aspects of a canonical Ana-shaped paving elements of Ivan Mazepa, declared him the Russian Orthodox Church in November 1708. The author analyzes Hiking, views on this issue as opponents of the anathema, and supporters of conservation.

Keywords: *anathema, arguments, Mazepa, the Orthodox Church, clergy, political motives, the Church canons.*

УДК [75.03+908](477.52)

Сергій ПОБОЖІЙ

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У МИСТЕЦТВОЗНАВЧОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

У статті простежуються методологічні засади, використані в науковій монографії “Мистецтвознавчі нариси”. Відмічаються їхні особливості в кожному розділі книги. Аналізуються характерні особливості творчості забутих художників за допомогою історико-порівняльного методу. Застосування біографічного методу в розділах, присвячених І. Репіну, В. Серову, П. Левченку. Основними методами дослідження є історико-хронологічний, історико-порівняльний, біографічний.

Ключові слова: *інструментарій, мистецтвознавство, монографія, нариси, художник.*

Постановка проблеми. Проблема мистецтвознавчих праць на сучасному етапі полягає у створенні об’єктивної картини історії українського мистецтва. І в цьому сенсі актуальним видається методологія досліджень та інструментарій, яким користується дослідник. Завданням